

s marksom o bitnim pitanjima savremenosti

Gajo Petrović: „Mogućnost čovjeka“, „Razlog“, Zagreb 1969. godine.

Postalo je prečutno pravilo da naši filozofi objavljuju u obliku knjige svoje već ranije publikovane tekstove (mahom eseje). Sama ta činjenica, iako se može činiti kao stvar izdavača i savesnosti autora, u stvari postavlja nekoliko važnih pitanja: u kojoj meri pisac, naknadno komponujući knjigu od svojih radova koji su prvobitno imali drugu funkciju i namenu ili su, pak, pisani nekim sasvim određenim povodom, uspeva da sačini tematski, strukturalno, pa čak i formalno objedinjeno delo; da li je, u osnovi, filozofski esej postao najadekvatniji izražajni oblik koji omogućava prodornost i delotvornost savremenog filozofskog mišljenja (kako to npr. smatra jedan naš filozof)? Itd.

Knjige kratkih ogleda, studija ili eseja, koje su objavili skoro svi naši savremeni filozofi, ukazuju na potvrđan odgovor.

Neupućenom čitaocu može se naslov, koji je Gajo Petrović dao svojoj najnovijoj knjizi, u kojoj su prikupljeni radovi nastali u periodu od 1965—1968. godine, učiniti proizvoljnim i apsurdnim. Kako je moguće i nije li besmisleno pitati se za mogućnost čoveka kada je on tu, oko nas, u svojoj neposrednoj empirijskoj egzistenciji? Kakvo je to „prazno umovanje“, „filozofiranje“ o mogućnosti već realnog čoveka? Nije li istraživanje mogućnosti onoga što je već realno unapred osuđeno na propast? Nije li to, konačno, i logično?

Onaj ko bi postavio ovakva pitanja samim tim bi otkrio svoju zdravorazumsku misao, kojoj je sve unapred jasno, razumljivo, lako

objašnjivo, koja nikada ne zalazi iza fenomenalnog i koja se u svome rasuđivanju uglavnom služi principom identiteta i isključenja trećeg. Ali, istinska filozofija i počinje tamo gde prestaje zdrav razum; ona vidi pitanje tamo gde je zdrav razum već pronašao odgovor; ona se čudi onome što kod njega izaziva samo spokojan mir. Istražujući mogućnosti koje leže u svetu i čoveku, filozofija se i angažuje za njihovoj ostvarenje. Ovaj zadatak je filozofiji odredio njen najveći kritičar — Karl Marks — na čijem tragu i u čijem obzoru misli i G. Petrović. „Istinski je angažirana misao prije svega ako je istinski misao, ako misli mogućnost istinskog ljudskog bivstvovanja. Isto tako istinski je ljudski čin samo misaoni čin, onaj koji je vođen mišlju revolucije.“ (Uvod, str. 6.)

Opređen takvim uverenjem, Gajo Petrović u skoro svim tekstovima ove knjige tematizuje pitanja ljudskog samootuđenja, s ciljem da ukaže na istorijske mogućnosti humanizma, ukoliko one još uopšte postoje. On argumentovano pokazuje da otuđenje i samootuđenje nisu pojave od samo naučnog interesa, već da one, naprotiv, nose u sebi tvrdokornu antropološko-ontološku problematiku, koju je celokupnim svojim delom Marks eksplicitno postavio. Mišljenje ovih pitanja ujedno podrazumeva revolucionarni angažman. „Marxova teza da su savremeni čovjek i savremeno društvo samootuđeni nije samo čista „teza“, to je u isto vrijeme poziv da se izmijene postojeći čovjek i društvo. I to nije poziv na bilo kakvu promjenu. Ako su postojeći čovjek i društvo u osnovi samootuđeni, to znači da su ispunjenje čovjeka i realizacija doista ljudskog društva nemogući bez

njihova revolucionarnog preobražaja.“ (str. 69.)

Ovim se već stupa na tle socijalizma, čime se istovremeno javlja bitno pitanje njegovog odnosa s filozofijom. Istorijski posmatran, ovaj odnos je do naših dana izražavao međusobni rascjep filozofije i socijalizma, budući da je filozofiji ostavljen izgnanički rezervat školskog i beživotnog ispoljavanja, a da se, na drugoj strani, socijalizam uspostavio kao manje-više rigidan birokratski sistem. (Upor. str. 76.) U trenutku kada je filozofija u socijalizmu odbacila takav svoj položaj, kada je, vrativši se poruci i smislu izvornog Marksovog mišljenja, istupila s programom radikalne humanizacije društva, pomenuti rascjep pretvorio se u otvoreno suprotstavljanje, pa i sukob. Da li će ovaj sukob biti prevladan i da li će doći do međusobnog razumevanja i saradnje, ostaje veliko pitanje. Ma koliko ovo bilo sporno, nešto drugo ne može biti dovedeno u pitanje: „Kao što autentični socijalizam nije moguć bez filozofije, tako ni filozofija ne može postati filozofija u punom smislu te riječi (pa čak ni ostati filozofija u onoj mjeri u kojoj je to dosad bila) ako se najaktivnije ne angažira u borbi za socijalizam.“ (str. 88.)

Filozofija marksističke orijentacije nužno će deliti sudbinu socijalizma, ali će i socijalizam bivati određen time da li prihvata ili odbacuje njena humanistička nastojanja. U ovom drugom slučaju on će gubiti svoj ljudski lik, a u onom prvom — krenuće ka ostvarenju istinske ljudske zajednice. Bili bismo u izgledu srećnih vremena, ako bi se pred našim očima naslućivali obrisi tako nečega.